

РЕЦЕНЗИЯ

на проф. дин Лиляна Симеонова, Институт за балканистика с Център по тракология-БАН за дисертационния труд „*Пътят на духовен възход според Евагрий Понтийски*“ на Йоаннис Стефанос Каминис, докторант в Катедра „Историческо и систематическо богословие“ при Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ за присъждане на научната и образователна степен „доктор“ в Професионално направление 2.4. Религия и теология, Научна специалност: Патрология

Дисертационният труд на Каминис е посветен на Евагрий Понтийски – монах и аскет, а също и един от най-влиятелните богослови на късния IV в., чиито идеи за съзерцателната молитва и аскетизма са заложени в основите на вековна традиция в духовния живот на християните. По време на продължителното си пребиваване в люлката на християнското монашество (Нитрийската пустиня в Египет) Евагрий твори усилено: пише множество послания, *apophthegmata* и различни трактати, в т.ч. и известните си „*Kephalalaia gnostika*“, „*Praktikos*“ и „*Gnostikōs*“. В трудовете си той се спира на теми като тази за добродетелта и греха или за демоните и ангелите, но разглежда и явления от психологическо и психосоматично естество, т.е. пише предимно за неща, които по един или друг начин имат връзка с живота на един аскет. Като цяло възгледите на Евагрий Понтийски се базират на една вече добре развита метафизична система, в която определени идеи, заимствани от класическите философи (и най-вече от стоиците и неоплатониците) се съчетават с идеите на някои от най-значимите християнски мислители на третото и четвъртото столетие, каквито са Климент Александрийски, Ориген и Григорий Назиански.

Евагрий Понтийски от своя страна е оказал влияние на Паладий и Йоан Касиан, чиито разкази за монашеския живот в пустинята, основаващи се на техния личен опит, са изиграли важна роля при формирането на европейското монашество в една по-късна епоха. Преводите от гръцки на латински на трудовете на Евагрий, излезли изпод перото на Руфин Аквилейски пък са допринесли за популярността на Понтиецата на запад. Впоследствие възгледите на Евагрий Понтийски са повлияли на редица християнски писатели като Псевдо-Дионисий Аеропagit, Максим Исповедник, Йоан Лествичник и

Симеон Нови Богослов. Евагрий цитират дори и много по-късни автори като Павел Евергетин (XI в.) и Никодим Агиорит (XVIII в.) в своите сборници, съответно „*Synagogē*“ и „*Philokalia*“.

На т.нар. Втори Константинополски (или Пети вселенски) събор от 553 г. обаче идеите на Ориген, а заедно с това – и на неговия последовател Евагрий били обявени за еретични. Не знаем с какви аргументи е сторено това, тъй като актите на този събор са запазени само в силно съкратен латински превод, в който въобще не се споменават Евагрий и Ориген. Следващият, Трети Константинополски (или Шести вселенски) събор от 680–681 г. потвърдил решенията на предхождащия го Пети събор. Тъй като актите на Шестия събор са запазени не в съкратен вид, а в своята цялост, от тях се разбира, че на него е било потвърдено решението на предходния Пети вселенски събор да бъдат смятани за еретични ученията на Теодор Мопсуестийски, Ориген, Дидим Александрийски (известен и като Дидим Слепец) и Евагрий Понтийски.

В резултат, по-умозрителните трудове на Евагрий престанали да бъдат преписвани и разпространявани в оригинал, като така на практика изчезнали от по-късната византино-гръцка ръкописна традиция. Те обаче са запазени в преводи на други езици – арменски, грузински, арабски и сирийски. Това обяснява и причините за късно проявили се сред учените интерес към личността и делото на Евагрий Понтийски. Както подчертава дисертантът, Евагрий е станал обект на научни изследвания едва, след като били публикувани първите запазени в превод на арменски и сирийски негови трудове, към които са приложени и преводи на съвременни езици.

Каминис е добре запознат както с различните издания на трудовете на Евагрий Понтийски, така и с изследванията, посветени на него. Обстойният преглед на научните публикации върху Евагрий, който е направил дисертантът, позволява на читателя да проследи в развитие изследванията по проблемите, свързани с отделни аспекти на живота и творчеството на аскета-богослов. Както отбелязва и Каминис обаче, цялостен научен труд върху Евагрий досега не е публикуван.

Каминис си е поставил амбициозната задача да представи аналитично изследване на богословския метод на Евагрий, целящ постигането на извисено духовно състояние на

човека и приближаването му до Бог, като реконструира и процесът на духовно развитие на самия „понтиец“.

Тази нелека задача определя и методологията на изследването. Първата глава, която по същността си е историческо изследване върху живота и личността на Евагрий, се основава на сравнителен анализ на исторически извори. Всъщност броят на изворите, които съдържат сведения за Евагрий, е доста ограничен. Това са: „*Лавсаик или животопис на светите отци*“ на Паладий Галатийски, глава 38-ма на която съдържа биографични данни за Евагрий Понтийски; анонимната „*Historia monachorum in Aegypto*“, приписвана от някои на Руфин, в която под формата на пътепис изпълнен с чудеса, е описано пътуването в края на IV в. на седмина монаси от Палестина до най-важните монашески центрове в Египет; „Църковна история“ на Сократ Схоластик (V в.), както и църковната история на Созомен, която се фокусира върху споровете и схизмите в Църквата в периода от 324 до 425 г. Евагрий присъства, макар и бегло, в някои от вариантите на сборника *Apophthegmata partum*. Той е споменат също така в „Завещанието на Григорий Богослов“ и в едно от писмата на св. Йероним. В първа глава на дисертационния си труд Каминис е разгледал и още два важни въпроса: за влиянието на други богослови върху Евагрий и за рецепцията на неговите идеи у по-късни автори.

По думите на дисертанта във втората, третата и четвъртата глава са използвани систематичният и сравнително-аналитичният метод. Докато систематичният метод позволява – според Каминис – да се отделят и анализират в систематичен план степените на духовен възход и видовете страсти и добродетели, описани от Евагрий въз основа на собствения му духовен опит, сравнително-аналитичният метод дава възможност да се съизмери богословието на Евагрий с мисълта на други автори от епохата, както и с тази на древните философи.

Всяка от тези три глави в дисертационния труд изследва по една степен от духовния възход така, както го осмисля и представя самия Евагрий в своите съчинения. Каминис познава тези творби на Евагрий в детайли, като това му позволява и да сравнява идеите на Евагрий с тези на други християнски мислители като Климент Александрийски и Ориген, както и да ги съпоставя с идеите на късноантичните неоплатоници.

Приносният елемент в този анализ е, че като изследва идеите на Евагрий за целия път, който монахът трябва да измине от деянието и природното съзерцание, та до видението на светлината и чрез нея – до богопознанието, Каминис убедително разкрива каква роля е изиграл Понтиецата в оформянето на християнската аскетика. Важно е да се отбележи и това, че дисертантът е успял да покаже как, дълбоко повлиян от късноантичните философи и като използва тяхната терминология, Евагрий е дал своя принос към формирането на християнската сотериология, а именно, че чрез преодоляването на страстите си човек може да стигне до познание на Бога. Каминис представя Евагрий Понтийски и в друга светлина: като опитен наставник-монах, който може да води начинаещите аскети по пътя на деянието. На едно по-абстрактно ниво, чрез анализ на най-сложната творба на Евагрий Понтийски „*Гностически глави*“ (гр. *Kephalaia gnostika*) дисертантът разкрива как Понтиецата, заимствайки и от идеите на Плотин, развива тезата, че чрез отърсването си от страстите и от материалното, човек може да се присъедини към нематериалния Бог и така да получи спасение.

Авторефератът по съдържание съответства на съдържанието на дисертационния труд. Каминис е приложил и три свои статии по темата на дисертацията, публикувани в сп. *Богословска мисъл*.

Дисертационният труд на Йоаннис Каминис определено е приносен. Неразработвана досега у нас, темата за духовния възход според Евагрий Понтийски би представлявала интерес не само за богословите и философите, но и за по-широка читателска публика. Затова препоръчвам – след нужната преработка – трудът на Каминис да бъде издаден като монография.

Убедено давам своя положителен вот за присъждането на Йоаннис Каминис на научната и образователна степен „доктор“.

06 януари 2021 г.

Подпис:

/Лиляна Симеонова/